INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

IQTISODIY O‘SISHNING NEOKEYNSCHA MODELLARI TAHLILI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o’qituvchisi
Ergasheva Marjona
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada iqtisodiy o‘sishning neokeynscha modellarining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Neokeynscha yondashuvda iqtisodiy o‘sish yalpi talab, investitsiyalar va davlat fiskal siyosatining o‘zaro ta’siri orqali izohlanadi. Tadqiqot jarayonida multiplikator va akselerator mexanizmlarining iqtisodiy dinamikaga ta’siri, shuningdek, qisqa va o‘rta muddatli muvozanat holatlaridagi o‘zgarishlar ko‘rib chiqildi. Maqolada neokeynscha modellarning klassik va neoklassik yondashuvlardan farqli jihatlari ochib berilib, iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishda davlat aralashuvining o‘rni asoslab berilgan. Shuningdek, investitsiya faolligi va iste’mol talabi o‘rtasidagi bog‘liqlik iqtisodiy o‘sish sur’atlariga bevosita ta’sir ko‘rsatishi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy beqarorlik sharoitida neokeynscha modellar fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirish orqali barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Neokeynscha modellar, iqtisodiy o‘sish, yalpi talab, investitsiya, multiplikator, akselerator, fiskal siyosat, iqtisodiy muvozanat, davlat aralashuvi, makroiqtisodiy tahlil.

Kirish. Iqtisodiy o‘sish har qanday milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini belgilovchi eng muhim makroiqtisodiy kategoriyalardan biri hisoblanadi. U ishlab chiqarish salohiyatining kengayishi, milliy daromadning o‘sishi hamda aholi farovonligi darajasining oshishi bilan bevosita bog‘liq jarayon sifatida talqin etiladi. Iqtisodiy o‘sishni ta’minlash masalasi zamonaviy iqtisodiy siyosatning markaziy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u turli nazariy maktablar tomonidan turlicha izohlanadi. Shu sababli iqtisodiy o‘sish omillarini chuqur o‘rganish va ularni tizimli tahlil qilish iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi va keng ilmiy qiziqish uyg‘otadi.

Neokeynscha iqtisodiy yondashuv iqtisodiy o‘sish jarayonlarini tushuntirishda yalpi talabning hal qiluvchi roliga asoslanadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, iqtisodiyotdagi muvozanat holati va o‘sish sur’atlari investitsiyalar, iste’mol hamda davlat xarajatlarining o‘zaro ta’siri orqali shakllanadi. Ayniqsa, iqtisodiy tebranishlarni izohlashda multiplikator va akselerator mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ushbu yondashuv iqtisodiy sikllar dinamikasini tushuntirishda ham keng qo‘llaniladi bu esa iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirish zaruratini kuchaytiradi.

Mazkur modellar klassik va neoklassik yondashuvlardan farqli ravishda iqtisodiy beqarorlik, resurslardan to‘liq foydalanilmaslik va qisqa muddatli tebranishlarni chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, davlatning iqtisodiyotga faol aralashuvi iqtisodiy

barqarorlikni ta’minlashda muhim omil sifatida qaraladi. Bu yondashuv iqtisodiy inqirozlar sabablarini tahlil qilishda ham samarali nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Hozirgi globallashuv sharoitida iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlash masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, neokeynscha modellarni chuqur tahlil qilish va ularning amaliy imkoniyatlarini baholash iqtisodiy siyosatni samarali shakllantirish uchun muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Natijada, ushbu modellar makroiqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida qaraladi deb qaraladi ham.

Asosiy qism. Neokeynscha iqtisodiy o‘sish modellari XX asr iqtisodiy tafakkurida yalpi talabning iqtisodiy dinamika va uzoq muddatli o‘sishga ta’sirini tushuntirishga qaratilgan muhim yondashuvlardan biri sifatida shakllandi. Ushbu modellar klassik va neoklassik qarashlardan farqli ravishda, iqtisodiyot o‘z-o‘zidan to‘liq bandlik holatiga avtomatik ravishda erisha olmaydi, degan g‘oyaga tayanadi. Shu sababli iqtisodiy o‘sish jarayoni faqat taklif omillari bilan emas, balki talabning yetarliligi va uning barqarorligi bilan ham chambarchas bog‘liq deb qaraladi. Bu yondashuv iqtisodiy beqarorlik, inqirozlar va resurslardan to‘liq foydalanilmaslik holatlarini izohlashda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Neokeynscha o‘sish modellarining dastlabki va eng muhim ko‘rinishlaridan biri Harrod–Domar modeli hisoblanadi. Ushbu model iqtisodiy o‘sishni investitsiyalar, jamg‘armalar va kapitalning samaradorligi orqali izohlaydi. Modelga ko‘ra, iqtisodiy o‘sish sur’ati jamg‘arma me’yori va kapitalning mahsuldorligiga bevosita bog‘liq bo‘lib, investitsiyalar hajmining o‘zgarishi iqtisodiyotda sezilarli tebranishlarni keltirib chiqaradi. Harrod–Domar modelining muhim jihati shundaki, u iqtisodiy o‘sishning muvozanatli emas, balki beqaror tabiatga ega bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Ya’ni, kichik investitsion o‘zgarishlar ham iqtisodiy tizimda keskin o‘sish yoki pasayishlarga sabab bo‘lishi ehtimoldan xoli emas.

Keynscha yondashuvda multiplikator va akselerator mexanizmlari iqtisodiy o‘sish jarayonini tushuntirishda markaziy o‘rin egallaydi. Multiplikator effekti davlat xarajatlari yoki investitsiyalarning oshishi natijasida yalpi daromadning bir necha barobar ko‘payishini ifodalaydi. Akselerator esa iste’mol talabining o‘sishi ishlab chiqarish quvvatlariga bo‘lgan investitsiya ehtiyojini kuchaytirishini anglatadi. Ushbu ikki mexanizmning o‘zaro ta’siri iqtisodiyotda siklik tebranishlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, neokeynscha modellar iqtisodiy o‘sishni statik emas, balki dinamik jarayon sifatida ko‘rib chiqadi.

Keyinchalik Kaldor va Robinson kabi iqtisodchilar neokeynscha g‘oyalarni rivojlantirib, daromad taqsimoti va investitsiya qarorlarining o‘sishga ta’sirini chuqurroq tahlil qildilar. Kaldor modelida iqtisodiy o‘sish jamg‘arma me’yorining turli ijtimoiy qatlamlar o‘rtasidagi farqlar bilan bog‘liqligi asoslab beriladi. Bu yondashuvga ko‘ra, foyda va ish haqi o‘rtasidagi taqsimot iqtisodiy o‘sish sur’atlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Robinson esa kapital jamg‘arilishi va investitsiya qarorlarining uzoq muddatli o‘sish muvozanatini shakllantirishdagi rolini alohida ta’kidlaydi. Ushbu modellar neokeynscha yondashuvni yanada kengaytirib, uni ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan boyitadi.

Neokeynscha modellarning muhim jihatlaridan biri davlatning iqtisodiyotdagi faol rolini asoslashidir. Bozor mexanizmi har doim ham resurslarni samarali taqsimlay olmasligi sababli, davlat fiskal siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida qaraladi. Davlat xarajatlarining oshirilishi, soliq siyosatining moslashtirilishi va investitsion rag'batlantirish choralari yalpi talabni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy o'sishni tezlashtirishi mumkin. Ayniqsa, iqtisodiy pasayish davrlarida davlat aralashuvi iqtisodiy tizimni muvozanatga qaytarishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, neokeynscha modellarning amaliy qo'llanilishi bir qator cheklovlarga ham ega. Xususan, uzoq muddatda taklif omillarining, ya'ni texnologik rivojlanish, mehnat unumdorligi va inson kapitalining o'sishdagi roli kuchayadi. Bu esa sof talabga asoslangan yondashuvning yetarli emasligini ko'rsatadi. Shuning uchun zamonaviy iqtisodiy tahlilda neokeynscha va neoklassik yondashuvlar integratsiyasi muhim ahamiyatga ega bo'lib, u iqtisodiy o'sish jarayonlarini yanada to'liqroq tushuntirish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar. Neokeynscha iqtisodiy o'sish modellarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy rivojlanish faqat taklif omillariga emas, balki yalpi talabning barqarorligiga ham kuchli darajada bog'liqdir. Ushbu yondashuv iqtisodiyotda investitsiyalar, iste'mol va davlat xarajatlarining o'zaro ta'siri orqali o'sish dinamikasini izohlab beradi hamda iqtisodiy beqarorlik sharoitida davlatning faol fiskal siyosati muhim stabilizator vazifasini bajarishini asoslaydi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib aytish mumkinki, iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashda multiplikator va akselerator mexanizmlarini to'g'ri boshqarish, investitsiya muhitini yaxshilash hamda yalpi talabni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar tizimli ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, iqtisodiy sikllarning keskin tebranishlarini yumshatishda davlat xarajatlarining samarali yo'naltirilishi va ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirish ustuvor yo'nalish bo'lib qoladi. Amaliy jihatdan qaraganda, iqtisodiy siyosatda faqat qisqa muddatli talabni rag'batlantirish bilan cheklanib qolmasdan, uzoq muddatli o'sishni ta'minlovchi strukturaviy islohotlarga ham e'tibor qaratish zarur. Xususan, inson kapitalini rivojlantirish, innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash va texnologik yangilanishlarni jadallashtirish iqtisodiy o'sishning barqaror bazasini yaratadi. Bundan tashqari, fiskal siyosatni makroiqtisodiy sharoitga mos ravishda moslashuvchan boshqarish, davlat qarzining xavfsiz darajada ushlab turilishi va investitsion loyihalarning samaradorligini oshirish muhim amaliy vazifalar hisoblanadi. Neokeynscha modellar asosida shakllantiriladigan iqtisodiy siyosat shuni talab qiladiki, bozor mexanizmlarining tabiiy cheklovlari inobatga olinib, davlat va xususiy sektor o'rtasida muvozanatli hamkorlik yo'lga qo'yilishi lozim. Natijada iqtisodiy o'sish nafaqat qisqa muddatli faollikning natijasi, balki uzoq muddatli barqaror rivojlanish jarayoniga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmedov, D. Q., Ishmuxammedov, A. E., & Jumayev, Q. X. (2004). Makroiqtisodiyot. Toshkent: Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti nashriyoti.
2. Asqarova, M. T., & Zaxidov, G. E. (2019). Makroiqtisodiyot. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi nashriyoti.
3. Kamilova, N. A., & Mavlonova, U. R. (2010). Makroiqtisodiyot. Samarqand: Samarqand iqtisodiyot va servis instituti nashriyoti.

4. Isaev, K. (2024). Makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish omillari. Makroiqtisodiy tadqiqotlar to‘plami, 2(1), 45–52. https://doi.org/10.XXXX/makro2024
5. Rasulov, J. (2025). Dunyo mamlakatlarining iqtisodiy o‘sish omillari va O‘zbekiston tajribasi. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 3(2), 115–123. https://doi.org/10.5281/zenodo.18087520
6. Izatova, N. N., & Abdullayeva, N. (2025). Asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va iqtisodiy o‘sishni baholashdagi ahamiyati. Modern Science and Research, 6(1), 30–37.